

DIN ISTORICUL CERCETĂRII NUMISMATICE A DACIEI PREROMANE

DE

TIBERIUS D. PĂRPĂUȚĂ

Interesul pentru studierea din punct de vedere numismatic a spațiului Daciei preromane s-a manifestat de mult timp în istoriografia românească. Cu precădere, începând din a doua jumătate a secolului XIX, numismatica a suscitât și la noi în țară curiozitatea ori interesul diferiților oameni de cultură. Acest lucru s-a concretizat prin constituirea unor importante colecții de monede, care, în decursul timpului, prin donare, au intrat în patrimoniul diferitelor institute de cercetare sau cabinete numismatice. Avem în vedere pentru acest stadiu de început al cercetării numismatice colecțiile private de monede ale lui Mihalache Ghica, N. Mavros, Cezar Bolliac, V. A. Urechia, D. A. Sturdza, M. C. Sutz, M. Dezsewffy, I. Téglás, M. Papp Szathmáry ș. a.

Un loc aparte îl reprezintă în numismatica spațiului nord-dunărean, în etapa de început a existenței sale, Cezar Bolliac, Al. Odobescu și Gr. Tocilescu. Alături de aceștia, mai pot fi menționați E. A. Bielz, Ö. Gohl, I. Kovács și C. Gooss. Toți cei amintiți se remarcă prin grija deosebită cu care au cules diferite informații de natură istorico-numismatică, dar și prin cronicile ori cataloagele întocmite. Prin activitatea lor, vin să ilustreze interesul pentru numismatica antică a Daciei, dar și primele forme de manifestare ale acesteia. Menționăm aici istoricii B. Pick și K. Regling, care au realizat lucrarea *Die antiken Münzen Nordgriechenlands, Dacien und Mosien*, Berlin, 1898-1910, apărută în două volume, în care tratează printre altele și emisiunile orașelor grecești de pe litoralul românesc, respectiv Histria, Callatis și Tomis. Ei au căutat cu această ocazie să interpreteze și din punct de vedere istoric monedele emise de coloniile respective.

Începând cu secolul XX, interesul pentru numismatica antică a spațiului românesc se poate spune că a intrat într-o nouă fază. Aceasta, cu atât mai mult cu cât, acum apar și două publicații de profil, în cadrul cărora a existat posibilitatea afirmării unor personalități importante ale numismaticei românești, cum ar fi M. C. Sutz, C. Moisil, Em. Condurachi ș.a. Este vorba de *Buletinul Societății Numismatice Române* (BSNR), a cărei primă apariție o consemnăm încă din 1904 și *Cronica Numismatică și Arheologică* (CNA), editată cu începere din 1920. Nu trebuie uitată și înființarea în 1903 a Societății Numismatice Române, moment ce marchează trecerea la o etapă de cercetare numismatică incomparabil mai organizată. Printre cei care s-au remarcat în mod deosebit în cadrul acesteia se cuvine ai menționa pe M. C. Sutz și D. A. Sturdza, a căror donații vor constitui baza viitorului Cabinet Numismatic al Bibliotecii Academiei Române.

Constantin Moisil ocupă cu siguranță un loc foarte important în cadrul numismaticei antice românești. În calitate de președinte al Societății Numismatice Române și de responsabil al revistelor *BSNR* și *CNA*, el va contribui prin studiile sale la creșterea prestigiului numismaticei românești, în special prin cele privitoare la monetăria locală nord-dunăreană, parte din concluziile sale fiind și astăzi de actualitate. Importante studii referitoare la fenomenul numismatic de la nordul Dunării au realizat G. Severeanu, C. Secășanu și L. Ruzicka. Nu trebuie uitat nici Vasile Pârvan, care în lucrarea sa (*Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926), s-a aplecat și asupra monedelor locale și romane republicane de la nord de Dunăre.

După cel de-al doilea război mondial cercetarea numismatică cunoaște o perioadă fecundă. Un rol important l-a avut apariția în 1957 a revistei *Studii și cercetări de numismatică* (SCN), unde prestigioși istorici din România au avut posibilitatea publicării rezultatelor cercetărilor întreprinse. Menționăm în acest sens pe M. Macrea, B. Mitrea, Em. Condurachi, I. Winkler, D. Protase, M. Chițescu, O. Floca, E. Chirilă, C. Preda, Gh. Poenaru Bordea, V. Mihailescu-Bîrliaba, A. Sășianu, N. Conovici, E. Oberländer-Târnoveanu, E. Nicolae ș.a.

O atenție deosebită a fost acordată realizării unor repertorii a descoperirilor monetare și interpretării istorice a acestora. Astfel, în 1945, B. Mitrea publica la Roma, în revista *Ephemeris Dacoromana*, lucrarea *Penetrazione e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, urmată de studii din 1955 a J. Winkler, intitulat *Contribuții numismatice la istoria Daciei* (în *Studii și Cercetări Științifice*, Cluj, 6, 1955, 1-2). Cele două lucrări conțin descoperirile monetare din Dacia până la cucerirea romană și, ceea ce este mai important, acestea sunt însoțite de comentarii de natură istorică. O carte deosebit de utilă, unde se îmbină datele numismatice cu cele arheologice, încununată de o interpretare istorică pe măsura, este *Problema continuității în Dacia în lumina descoperirilor arheologice și numismatice* (București, 1966), elaborată de către D. Protase. Toate acestea au fost urmate de temeinica monografie a lui C. Preda, *Monedele geto-dacilor* (București, 1973), unde sunt tratate exhaustiv toate problemele pe care le ridică monetăria din Dacia nord-dunăreană. Am putea adăuga tot aici, lucrarea lui Al. Sășianu, *Moneda antică în vestul și nord-vestul României* (Oradea, 1980), în care sunt tratate descoperirile monetare din Crișana și Maramureș din perioada anterioară cuceririi romane, dar și din cea posteroară acesteia. Tot aici se cuvin a fi menționate și cele două monografii ale lui V. Mihailescu-Birliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux* (București, 1980) și *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă* (Iași, 1990). Nu în ultimul rând, mai trebuie semnalată și recenta lucrare a lui C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană* (București, 1998), care tratează întreaga problematică a numismaticii spațiului nord-dunărean în perioada antică.

Revenind la noua etapă pe care numismatica românească a cunoscut-o după 1945, facem precizarea că alături de *SCN*, un rol deosebit îl are atât *BSNR*, a cărei publicare a fost reluată începând cu 1972, cât și revista *Cercetări Numismatice*, a cărei apariție o înregistrăm încă din 1983. Revistelor de profil numismatic, menționate până acum, li se adaugă și altele, publicate de o serie de muzee. Aceste reviste tratează ample și constructive discuții numismatice. Din multitudinea acestora ne limităm a menționa următoarele: *Acta Musei Napocensis*, *Acta Musei Porolissensis*, *Crisia, Dacia, Drobeta, Memoria Antiquitatis*, *Pontica*, *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, *Studii Clasice*, *Thraco-Dacica* etc. De asemenea, în cadrul acestora sunt semnalate și cele mai noi descoperiri monetare de pe teritoriul României.

Perioada menționată este marcată și de apariția unor importante studii care tratează diferitele aspecte ale fenomenului numismatic nord-dunărean cum ar fi: a) apariția primelor monede la nord de Dunăre; b) primele începuturi ale circulației monetare; c) problemele pe care le ridică moneda macedoneană și cea locală; d) prezența tipurilor monetare elenistice sau diferitele aspecte ale monedei romane republicane și imperiale timpurii. Iată de ce credem, că este momentul indicat pentru a prezenta cele mai importante lucrări și studii referitoare la numismatica Daciei preromane. Astfel, primele semne monetare sunt tratate printre alții de: Fl. Preda, în *Analele Universității București*, 16, 1961, p. 7-16; C. Preda și H. Nubar, *Histria III. Descoperirile monetare 1914-1970*, București, 1973, p. 17-19; Gh. Poenaru Bordea și E. Oberländer-Târnoveanu, în *Actes du IF Congrès International de Thracologie*, București, 1976, p. 141-150; M. Mănușu Adameșteanu, în *SCN*, 9, 1984, p. 17-24; C. Preda, în *Klio*, 73, 1991, p. 20-27.

Emisiunile coloniilor grecești de pe litoralul Pontului Euxin, dar și cele macedonene au suscitât interesul numeroșilor istorici cum ar fi: B. Pick și K. Regling, *Die antiken Münzen Nordgriechenlands, Dacien und Mosien*, Berlin, 1898-1910; C. Preda, în *SCN*, 3, 1960, p. 21-38 și *Dacia*, N. S., 19, 1975, p. 77-85; Gh. Poenaru Bordea, în *SCN*, 4, 1968, p. 103-124, în *BSNR*, 67-69, 1973-1975, 121-123, p. 17-48, în *Revue belge de Numismatique et Sigillographie*, 125, 1979, p. 37-51 și în *Istoria Românilor*, București, 2001, p. 557-571; R. Ocheșeanu, în *BSNR*, 67-69, 1973-1975, 121-123, p. 45-48, iar F. de Callatay, în *Dobroudja*, 12, 1995, p. 39-50.

Moneda locală din Dacia preromană s-a bucurat de o atenție cu totul specială. Acest lucru este evidențiat încă din a doua jumătate a secolului XIX, fapt dovedit de studiul lui E. A. Bietz (*Die dakischen Tetradrachmen Siebenbürgens*, în *AVSL*, 11, 1874) sau de lucrarea lui Gr. Tocilescu (*Dacia înainte de romani*, București, 1880). Un rol deosebit l-au avut lucrările lui A. Blanchet (*Traité des monnaies gauloises*, Paris, 1905) și R. Forrer (*Keltische Numismatik der Rhein und Donaulände*, Strassbourg, 1908). În cele două lucrări pomenite sunt tratate alături de emisiunile celtice din Franța sau din regiunile Rinului și Dunării superioare ori de mijloc, și emisiunile caracteristice teritoriului nord-dunărean.

Un moment important l-a constituit apariția lucrării lui K. Pink (*Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, Viena, 1939), care reprezintă practic prima sinteză care tratează problemele pe care le ridică numismatica est-celtică și cea din Dacia. Lucrarea cuprinde pe lângă descoperirile monetare cunoscute la acea vreme și o clasificare a monedelor respective, care sunt încadrate în diferite perioade cronologice.

Moneda locală a suscitât, după cum arătam, și interesul I. Winkler, care a publicat un studiu în *SCȘCluj*, 6, 1955, 1-2, p. 3-180, ulterior reluat și publicat în *Numismaticky Sbornic*, 5, 1958, p. 5-43, sub titlul *Monedele geto-dacilor*. Cercetătoarei clujene îi datorăm și unele studii referitoare la probleme de tipologie și cronologie a emisiunilor locale de la nordul Dunării (*ActaMN*, 3, 1966, p. 33-48; *Apulum*, 7, 1968, p. 209-228; *ActaMN*, 12, 1975, p. 95-106).

Apariția în 1973 a lucrării lui C. Preda, *Monedele geto-dacilor* vine ca un răspuns la o serie de probleme care de mult timp își așteptau rezolvarea. Cu rigurozitate științifică, autorul tratează practic toate problemele pe care le propune monetăria locală: tipuri, variante, evoluție, cronologie, metrologie și atribuie etnică. Lucrarea respectivă rămâne până astăzi de referință în cadrul numismaticeii antice nord-dunărene. Lucrărilor respective li se alătură și altele deja menționate, precum cele ale lui V. Mihailescu-Bîrliba și Al. Sășianu. Aici am putea aminti și studiul cercetătoarei slovace E. Kolníková (*SCN*, 5, 1971, p. 39-49), în care sunt tratate monedele getice și dacice descoperite în Slovacia. La sursele bibliografice prezentate până acum pot fi adăugate și numeroasele articole publicate în diferite reviste, care tratează diferite aspecte ale tipurilor monetare locale; simpla lor enumerare nu o considerăm oportună acum.

Și emisiunile monetare elenistice târzii au fost tratate pe larg, printre cei care s-au ocupat de studierea lor numărându-se: C. Moisil (*Balkanica*, 7, 1944, p. 3-32; *CNA*, 17, 1943, p. 149-169), C. Preda (*SCN*, 2, 1958, p. 466-467), E. Chirilă și G. Mihăiescu (*Tezaurul de la Căprioru, Târgoviște*, 1969), V. Mihailescu-Bîrliba (*MemAntiq*, 3, 1971, p. 193-207), I. Glodariu (care realizează cu această ocazie și un catalog al descoperirilor monetare grecești, elenistice și romane (*Relațiile comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană* (sec. II î.e.n.-I e.n.), Cluj, 1974), N. Conovici (*Thraco-Dacica*, 6, 1985, p. 59-74).

Prin importanța și implicațiile pe care le-a avut asupra teritoriului nord-dunărean, moneda romană a constituit, de asemenea, subiectul unor importante cercetări. Se remarcă în acest sens prin studiile lor B. Mitrea (*SCN*, 2, 1958, p. 123-238), N. Lupu (*JNG*, 17, 1967, p. 101-121), M. Chițescu (*SCIV*, 17, 1966, 2, p. 235-254; *Dacia*, N. S., 16, 1972, p. 303-316; *MemAntiq*, 3, 1971, p. 209-258; *Numismatic Aspects of the History of the Dacian State. The Roman Republican Coinage in Dacia and the Geto-Dacian Coins of Roman*, BAR, 112, Oxford, 1981), V. Mihailescu-Bîrliba (*La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980). Nu în ultimul rând, trebuie menționate și studiile care repun în discuție problema monedelor Koson: I. Winkler (*SCIV*, 23, 1973, 2, p. 173-199), C. Preda (*Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 353-354) și recenta lucrare a lui L. Munteanu (*Însemnătatea istorică a monedei de tip Koson*, Iași, 2002, lucrare de licență susținută la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” Iași, în curs de tipărire în *ArhMold*, XXV, 2002, p. 253-270 și XXVI, 2003 (sub tipar), în care se încearcă deslușirea cu noi argumente a tuturor problemelor pe care le ridică cronologia, emitenții și locul de batere al emisiunilor respective.

Cum era și firesc, în această scurtă prezentare a istoricului cercetării numismatice a Daciei preromane, nu a existat intenția de a insera toate articolele, notele sau studiile despre această problematică, care au apărut până în prezent și care tratează subiecte legate de tema respectivă. S-a dorit în primul rând prezentarea lucrărilor esențiale ale numismaților români, referitoare la Dacia preromană și ale căror constatări sunt în mare parte valabile și astăzi.

ABOUT THE HISTORY OF NUMISMATIC RESEARCH OF PREROMAN DACIA

ABSTRACT

During its evolution, the Romanian historical research has known remarkable achievements and ancient numismatics, an integrated part of research, has also known a positive development.

After an incipient period of the second half of the 19th century, the interest in ancient numismatics grows at the beginning of the 20th century this can be seen both from the publishing of numismatic journals (BSNR – *The Bulletin of Romanian Numismatic Society* and *CNA - Numismatic and Archaeological Chronicle*) and from the appearance of some important scholars. The establishing of the Romanian Numismatic Society (1903) and the Numismatic Department within the Library of Romanian Academy fostered the numismatic development in Romania.

After 1945 the numismatic research knows a thriving time during which numismatists such as C. Moisil, B. Mitrea, Em. Condurachi, I. Winkler, E. Chirilă, D. Protase, C. Preda, Gh. Poenaru Bordea, M. Chițescu, V. Mihailescu-Bîrliba, E. Oberländer-Târnoveanu, R. Ocheșeanu, N. Conovici, E. Nicolae stand out. In their works the above mentioned numismatists seek to solve major issues of the Romanian ancient history from a numismatic point of view using new scientific arguments.